

non potest. Sed esto, omnia ita sint, ut vos dicitis. Num propterea obligatio vestra dissolvitur? Excitamini parumper, quaesumus, et quod nos petimus, et quid vos respondeatis, attendite. Non nos in praesentia, quae in Ratisponensi aut Francofordiensi aut Neostatensi conventibus vel  
 5 cogitata vel promissa fuerunt, exposcimus. Secutae sunt deinde principum mortes, fateor. Divisa sunt regna, concedo. Facta est ingens mutatio rerum, esto. Quid haec ad nos? Nos quidem copias proximis fere diebus et heri, ut ita dixerim, aut nudius tertius in Mantuano conventu promissas petimus. Eas poscimus. Eas efflagitamus. Eas exigimus. Pro-  
 10 miserunt principes vestri. Promisistis vos et alii eorum oratores, viri excellentes et graves, publice omni Mantuano conventu praesente X milia equitum, peditum vero XXXII milia. Exstant publica documenta super his contenta. Mandatae sunt litteris promissiones vestrae. Exstant mandata principum vestrorum facta oratoribus suis plenissima,  
 15 quae et diligentissime custodiuntur et, cum res exiget, proferri poterunt. Nulla post haec Ladislai mors secuta est. Nulla Boemiae regis erectio. Nullus Maguntini et Treverensis interitus. Nulla rerum mutatio. Testes mihi estis vos ipsi, quod vera loquor. Testis est mihi Deus, quia et vera dico et pro reipublicae salute dico et pro gloria ac honestate vestra,  
 20 ne, si — quod absit — tergiversari velitis, dici de vobis oporteat illud Hieremiae: «Obscuratum est aurum, mutatus est color optimus». Cogitate parumper, obsecro, viri sapientes, nisi hoc feceritis, quae non dicam honestas, sed honestatis simulatio vobis relicta erit, quae infamia hanc M 60  
 inclitam patriam sequetur, quae semper fidei adamas splendidissimus  
 25 et fuit et habita est.

Subiungitis tertio loco ante omnia necessarium esse, ut vera B 87  
 pax et intemerata concordia inter principes et populos Germaniae fiat, quo quietis et tranquillae patriae rebus incumbenti negotio facilius intendi possit. Diximus paulo ante et nunc quoque repetimus res  
 30 germanicas divina providentia satis in praesentia quietas pacatasque esse. Quod si quid novi emergerit, parati sumus omnem laborem, vigilantiam, sollicitudinem pro hac re ponere. Nullum incommodum, nullum etiam corporis periculum recusamus. Indicemus, quotiescumque opus fuerit, vel perpetuam pacem vel temporarias indutias. Adiciemus minas  
 35 et poenas spirituales. Nec ambigimus imperatoriam maiestatem omnia etiam ad eam rem necessaria facturam. Quod si ille totius bonitatis aemulus, daemon et salutis humanae hostis perpetuus aliquid vel veteris odii suscitaret vel novi excitaret, non tamen propterea relinquendum esset hoc sanctum propositum. Imperitorum medicorum est duabus  
 40 partibus corporis languentibus, si unam sanare non possit, sinere utramque putrescere. Etiam si non unus aut alter, sed multi simul in ecclesia

Dei insurgerent Achab, non tamen dicendum esset Heliae: «Relictus sum solus, et quaeret animam meam,» ne divinum ei dicat responsum. «Reliqui mihi septem milia virorum, qui non incurvarunt genua sua ante Baal.» Mittendae quidem sunt manus ad aratrum, et de agro Domini spinae, quae evelli possunt, evellendae, neque tamen disserendum, quin etiam 5 remanentibus spinis necessariae fruges serantur. Non sunt praeponenda minora maioribus, non sunt praeferenda humana divinis, profecto cum pro salute christiani populi, pro defensione fidei orthodoxae certatur, pro Christo certatur, pro Dei laude, pro gloria omnipotentis. Non possum me continere, quin dicam, quod dolens gemensque dico. Nemo 10 est ex omnibus Germaniae principibus, qui si sit, ut fere omnes sunt, alteri principi foedere aut societate coniunctus in omni eius necessitate, quantumlibet ipse bello obsessus sit, non spoliet se parte militum suorum, ut fidem socio servet, ut necessitati illius provideat. Hic vero non cogitant se foedus cum Deo fecisse, Deo se obligatos esse, Deum ab 15 ipsis debitum praesidium petere pro defensione fidei suae, pro salute Iesu Christi, filii sui, ne iterum a barbaris crucifigatur, immo vero ne saepius crucifigatur. Crucifigunt enim barbari Christum, quoties populos eius, pro quibus ipse crucifixus est, sanguinaria crudelitate dilaniant, virgines ei dicatas polluunt, sanctuaria contaminant. Putatisne Deum 20 B 87<sup>v</sup> aequis haec oculis aspicere posse? Audite, audite, quid Leo ille sanctissimus M 60<sup>v</sup> pontifex et quasi alter leo rugiens dicat. Ambigi, inquit, non potest crimen magnum admitti, ubi et propositum deseritur et consecratio violatur. Nam si humana facta non possunt impune calcari, quid de his manebit, qui corruperint foedera divini sacramenti? 25

Verum nunc ad alia veniamus. Necessarium esse affirmatis, ut simultates et discordiae, quae in regno Hungariae vigent, e medio tollantur. Aliter enim omnis conatus noster nequiquam fieret. In hoc certe vobiscum sentimus et ita esse, ut vos dicitis, fatemur. Laboravimus in ea re usque in hunc diem et laboramus, nec diffi- 30 dimus imperiali bonitate ac clementia favente nos ei rei optatum finem imposituros. Sed non est ob hanc rem differenda conclusio parandi exercitus. Omnis mora periculosa est. Hostis noster quotidie in Christianos grassatur, continue auget vires suas, semper fit potentior, nostros in dies debiliores reddit. Nos longis tractatibus 35 et conventuum multitudine terimus tempus. Procedamus, obsecro vos, ordine debito. Duo hic agenda sunt. Primum de exercitu parando; hoc praecipuum est et totius rei caput. Deinde omnibus de rebus ad expeditionem necessariis, quae secundo loco sunt. Extricemus, si libet, primum. Deinde illo concluso ad alia veniamus. Frustra enim omnis 40 de sequentibus disputatio fieret, nisi primum admiserimus. Quod si

1 Rom. II, 3 sq.

primum, de quo agimus, conclusum fuerit, mox de ceteris omnibus  
 disserere poterimus et, quoad cogendi exercitus tempus advenerit, diffi-  
 cultates, quae propositum nostrum impedire valerent, extirpare. Quod  
 si favente Domino, cuius res agitur, concessum fuerit, omnia pro voto  
 5 succedent. Sin minus, — quod absit — nulla vos amplius obligatio tenebit,  
 non promissione, non voto, non iuramento eritis astricti, excusati  
 eritis apud Deum, excusati apud homines cum gloria et laude vestra  
 inceptum relinquetis. Absit a sanctissimo domino nostro, qui non tam  
 pius nomine, quam re piissimus est, absit ab apostolica sede haec impietas,  
 10 ut filios suos perdere velit. Caro et sanguis noster estis. Non ad lanienam  
 vos mittere cupimus, sed ad triumphum. Nisi res Ungariae ita componan-  
 tur et in eo constituentur statu, ut tamquam amici inter amicos transire  
 ac conversari possitis, non est eundum. Non enim in Christianos, sed  
 in barbaros bellum paramus. Nisi transitus per eandem provinciam  
 15 tutus praestetur, non est eundum. Habemus super his ab apostolica  
 sede facultates amplissimas, quibus securitati utriusque partis debitis  
 et sufficientibus modis provideamus. Nisi principes, ductores, guber-  
 natores republicae securitatem se tam euntibus quam redeuntibus M 61  
 praestituros sponderint, non est eundum. Nisi commeatus abunde et  
 20 honesto pretio ac moneta solita suppeditentur, non est eundum. Cum  
 saevior ferro sit fames, et non tam proelium quam penuria consumat  
 exercitum. Fames enim, ut dicitur, intrinsecus pugnat et vincit saepius B 88  
 quam ferrum extrinsecus. Unde ortum est proverbium: Qui necessaria  
 frumenta non praeparat, vincitur sine ferro. Nisi Ungariae regnum debitam  
 25 partem et, ut supra diximus, pollicitam exercitus sui praestiterit, non est  
 eundum.

Taceo de illustrissimo principe Burgundiae duce, qui, ut oratore  
 eius, viro gravissimo, referente didicistis, duo milia equitum et peditum  
 quattuor in Mantuana synodo obtulit et nunc in vestrum omnium con-  
 30 spectu liberalissime offert. Quae excellentissimi ducis oblatio et plurimi  
 facienda est propter eius potentiam et maximam auctoritatem et ita  
 pro certa habenda, ac si iam promissam rem in manibus teneremus.  
 Nota est omnibus illius principis virtus, magnitudo animi, religio et  
 singularis erga Deum et christianam fidem sinceritas, cum apud omnes  
 35 manifesta sint ea, quae antehac pro fidei defensione cum summa laude  
 gessit, et sumptus, quos maximos sustulit. Utinam res paterentur, ut  
 sine proprii status detrimento ipse dux personaliter proficisci adversus  
 barbaros posset. Haec certe via esset ad Christianorum salutem ex-  
 peditissima, et ipse rem iam multis ante annis desideratam cum summa  
 40 voluptate perficeret. Et ut breviter ac summatim concludamus: decre-  
 tum est in Mantuano conventu unanimi omnium, qui affuerunt, consensu  
 bellum adversus Turcos movendum, dumtaxat ad regiam urbem Con-  
 stantinopolim recuperandam et barbarum ex Europa pellendum. Ad

id faciendum plurimorum principum, qui tum ibi aderant, in re militari peritissimorum consilio determinatum est LX vel ad summum LXX hominum milia satis superque fore, dummodo classis maritima triremium necessaria cum onerariis navibus adderetur. Ungari, ut diximus, una cum pontificis maximi subsidio XXII milia equitum obtulerunt, illustrissimus Burgundiae dux sex milia armatorum, summus pontifex cum potentiis italicis classem maritimam sufficientem, inclita Germaniae natio XLII milia armatorum, ut sit omnis numerus militum circiter LXX milia hominum. Cum quibus et regis Boemiae non M 61<sup>v</sup> mediocre praesidium et multos, dumtaxat religione et fidei zelo, con- 10 venturos facile est cogitare. Nisi ergo pontifex maximus, nisi Burgundiae dux, nisi Ungariae regnum, nisi Italiae potentiae promissa sua servaverint, nulla vos obligatione astricti eritis. Si vero promissa servaverint, quid ni victoriam habetis in manibus? Nam et numerus suffi- B 88<sup>v</sup> ciens est et vestri milites sunt rerum bellicarum experti. Antiqua 15 quippe sententia est: Exercitata paucitas ad victoriam promptior quam rudis et indocta multitudo exposita semper ad caedem. Enimvero in omni conflictu non tam prodest multitudo, quam virtus. Fabius Maximus, Cunctatoris filius, apud Arpos praesidio Hannibalis occupatos considerato situ urbis sexcentos misit milites obscura nocte, qui per munitam eoque 20 minus frequentatam oppidi partem scalis in murum evectis portas revellerent. Hi adiuti aquarum decidentium sono, qui operis strepitum obscurabat, iussa peragunt. Ipse dato signo ab alia parte aggressus cepit Arpos et, quod viribus non potuerat, rei militaris experientia perfecit. Quis dubitat Germanos, qui praeter corporis et animi vires 25 bellicarum etiam rerum doctissimi semper sunt habiti, etsi numero pauciores imbellem et ignaram Turcorum multitudinem facile superaturos? Quid ergo obest, viri praestantissimi, huic rei initium dare? Nullum ex hoc damnum, nullum periculum sequi potest. Si nos dederimus principium, Deus ipse, cuius res agitur, felices praestabit successus. 30 Abundabit nobis caelum desuper. Effundent montes iucunditatem et colles laetitia laetabuntur. Dabit Deus pacem finibus nostris, et non erit, qui exterreat. Prosequemur inimicos nostros, et corruent coram nobis.

Eia igitur optimi viri, eia Christi fideles dimissis verbis, reiectis amfractibus et diverticulis prudentem simplicitatem induite. Rem hanc, 35 tam sanctam, tam necessariam, tam Deo gratam pura mente et integerrimo corde inchoate. Quid principes vestri possint, vel potius quid velint? Possunt enim longe plus, quam rei necessitas postulet, singuli dicite! Sequimini gloriosissimum dominum Romanorum imperatorem, qui cum sit vestrum omnium caput, primus portionem suam libentissime ob- 40 tulit et ad id personam quoque suam Deo devovit. Imitamini serenissimum regem Boemiae, cuius amplissimam oblationem supra retulimus. Imitamini illustrissimum Burgundiae ducem, qui cum sit ex Germaniae

principibus non mediocri auctoritatis, omni mora amputata partem suam pollicitus est. Quid tardatis? Quid alter alterum spectatis? M 62 Summa gloria erit in hac re primum fuisse. Magna certe ex parte adsunt hic per legatos suos germanicae potentiae. Non multi sunt, qui 5 desunt, qui si senserint vos de parte vestra conclusionem cepisse, nulla difficultate id ipsi quoque extemplo facient. Nos vero etsi corpore invalidi et valetudinarii simus, si necesse erit, ostiatim singulos adibimus. Alloquamur eos viritim, nisi ipsi quoque consenserint, nec dimitemus: Sic Deo, sic iustitiae, sic fidei debitum solvetis? Sic famae, B 89 10 sic gloriae vestrae consulētis? Quod si talibus non movemini, moveant vos preces apostolicae sedis, quae cum mater vestra sit et iubendi potestatem habeat, rogare atque precari filios suos non dedignatur, salutem dumtaxat vestram et aliorum fratrum vestrorum materna caritate conquirens. Apostolica sedes hoc pro vobis petit, hoc ipsa pro vobis 15 poscit, hoc ipsa flagitat, instat, urget non cessatura, antequam impetret. Importuna in evangelio mulier tandem meruit audiri. Et clauso cum servis ostio, media licet nocte, ab amico amicus panes accepit. Deus ipse, qui nullius superari viribus potest, publicani precibus vincitur. Ninive civitas, quae peccato periit, fletibus stetit. Vos, fideles filii, piissi- 20 mam matrem vestram vetulam hanc, si vires vestras spectemus, et parvam et facilem et promissam ac debitam etiam importune petentem reiicietis? Et ut aures Dei adversum vos lacrimis impleat, patiemini?

Nam quod de novo capitulo de Galliarum serenissimo ac potentissimo rege dicitis, non dubitamus eum tamquam christianissimum principem, 25 dum maiore praesidio opus fuerit et requiretur, ea facturum, quae suo et maiorum suorum gloriosissimo nomine digna fuerint. Nunc, quod cum bona venia vestra dictum sit, curam hanc pontifici maximo et imperatoriae maiestati relinquere debetis et ea vos agere, quae promisistis, cum satis superque sint ad propositum nostrum perficiendum. Idem responde- 30 mus ad ea, quae subiunxistis de rege Poloniae, quem tamen non dubitarem in hac re promptissimum fore, nisi animus eius sanctissimo domino nostro dumtaxat iustitiae ac libertatis ecclesiasticae et imprimis vestra causa ob defensionem ordinis Theutonicorum non nihil esset infensus et adversus ipsos Theutones bello occupatus. De transitu vero copiarum per 35 christianorum principum loca, qui tuto fieri possit, in Ungariam, quae tandem dubitatio est, cum per Germaniam solummodo, hoc est per suos, sit transiturus exercitus? Quod si quid in hac patria novi emergeret, facile semper esset remedium. De provisione autem expertorum virorum, de militum concordia profecto relinquendum onus ei videtur, qui exer- 40 citus imperator designabitur, cuius humeris eiusmodi sollicitudines in- M 62<sup>v</sup> cumbunt. Designatio vero eius, qui copiis praesit, iudicio summi pontificis et sacratissimae imperatoriae maiestatis sine dubio relinquenda est, quibus praecipue honor et gloria romani imperii et gubernatio popu-

lorum curae esse debet. De tempore traducendi exercitus, quantumve duratura sit expeditio, de subsidiis, quibus principes ac populi ad sustentandum exercitum uti possint, de provisionibus faciendis, ubi aliqua clades, quod Deus optimus avertat, Christianis infligatur, de Christianorum exercitu, quando necessitas urgeret, augendo et aliis multis 5  
 B 89<sup>v</sup> ad hanc sanctam expeditionem necessariis profecto et sermo habendus est et saepe et diligenter discutiendum. Verumtamen haec fieri oportebit, cum de instituendo exercitu conclusum erit, vel hic, si ita iudicaverimus, vel alibi, si forte novus pro deliberatione huiusmodi rerum conventus indicendus videbitur. Quod enim vos nequaquam sufficientibus mandatis 10 instructos esse dicatis, facile nobis persuadet animos vestrorum principum satis ad hanc rem tepidos esse. Sciebant enim haec omnia primo in Nuringensensi conventu fieri debere, deinde in curia imperiali. Nec praeterea ignorabant, quod, cum ipsi neque in primo neque in secundo conventu comparuissent, res ad Kalendas Septembris dilata fuisset. 15 Scripsit eis serenissimus imperator. Scripsimus nos. Ut legatos cum plena potestate mitterent, hortati sumus. Scripsit denuo sanctissimus dominus noster ad omnes ita obnixae, ut vel saxeam pectus flectere potuisset, et tamen partim non miserunt, partim sine mandatis, ut vos dicatis, miserunt. Ex quo facile conici potest, quid amplius in 20 aliis conventibus sperandum foret.

Quod autem victoribus christianis iamiam de divisione spolio-  
 M 63 rum cogitandum esse iudicatis, profecto bono nos animo esse fecit. Est enim quasi certissimum quoddam victoriae praesagium, quam nobis Deo propitio affuturam non dubitamus, si volueritis. Nec ambigi- 25 mus Dominum nostrum Iesum Christum ducem nostrum futurum, qui, ut Augustinus ait, quando pugnatur, apertis caelis spectat et partem, quam inspicit, iustam defendit. Hic aderit nobis. Hic victricia signa praecedet. Hic vindex noster erit. Terrorem suum mittet in praecursum nostrum et occidet omnem populum, ad quem ingrediemur, cunctorumque 30 inimicorum nostrorum coram nobis terga vertet. Cuius virtus est pro se pugnantes non derelinquere, sed parva grandia facere et rerum infirmitatem suo nomine roborare. Verum nos cogitationem hanc de dividendis spoliis in praesentia abigamus, ne magis avaritiae quam honestati studere videamur. Providebit ei rei cum pontifice Caesar et, quod 35 christiana reipublicae commodum erit, interveniente principum vestrorum consilio suo tempore deliberabitur. De societate vero cum principibus Turco vicinis obeunda et necessarium est consilium. Etiam sanctissimus dominus noster huic rei operam dedit. Consilia cum multis habuit habetque frequenter, speraturque nostros vicinorum non modo christianorum, 40 sed etiam infidelium non mediocre subsidium habituros, prout loco et tempore suo latius disseretur. Audivistis igitur a nobis, praestantissimi viri, abunde ad ea, quae proposueratis, responsum. Audivistis desiderium

nostrum. Quae nostra sit petitio, intellexistis. Petimus certe rem iustissimam, ut videtis, facillimam, optimam et omnium maxime necessariam.

Differre amplius hanc rem et novos conventus instituere perniciosum B 90  
est. Columna Dei viventis iam nutare coepit, nisi celeriter succurramus. M 63<sup>v</sup>  
5 Sagena summi piscatoris intumescens continue procellis cogetur in  
profundum submergi. Agitur iam septimus annus, ex quo tractari apud  
vos tam grave negotium coepit. Indicti sunt iam plurimi conventus:  
Ratisponenses, Francofordienses, Neostatenses, Nurimbergenses, Vien-  
nenses. Ex omnibus nihil praeter bona verba et magniloquentiam repor-  
10 tatum est, ac hostis noster continue vigilat, serpit, grassatur, lucrefacit  
semper. Nos semper perdimus. Crescit ille continue, nos debilitamur. Pro-  
xima aestate amplissimam illam atque opulentissimam Peloponessi pro-  
vinciam nos quidem amisimus, ille subiugavit. Supra CCC munitissima  
oppida ditioni suae subiecit, ultra quindecim Christianorum milia nefario  
15 gladio crudelissime interemit, circiter XXX milia insontium animarum in  
turpissimam servitutem adduxit, omnem regionem ferro ignique con-  
sumpsit. In Ungaria vero hoc ipso tempore strages maximas fecit,  
supra XX milia hominum captivos duxit, Covino oppido et situ et  
natura loci opportunissimo potitus est. Nos vero eloquentiam exercemus,  
20 nos conventus instituimus. Nos diem de die ducimus. Libet exclamare:  
o Deus bone, in quae nos tempora reservasti, ut haec videamus, ut haec  
audiamus. Inutile est amplius in huiusmodi conventibus terere tempus.  
Restat, ut apostolica sedes semel intelligat nihil a nobis sperari posse,  
ut saltem pro viribus suis miserum illud atque afflictum Ungariae reg-  
25 num tueri conetur. Quod si non poterit, sicut certe non poterit Christianis  
nolentibus, excusationem merebitur apud Deum et homines. Fecit enim  
pro viribus suis, fecit supra vires. Vos vero, quod ultra sequetur, videbitis.  
Cupio in hac re vanum ac mendax meum fore iudicium; sed mihi M 64  
credite, si forte, quod avertat Deus, succumbet Ungariae regnum, proximi  
30 vos in periculo eritis, proximi Boemi, proximi Australes, proximi  
Bavari. Tunc sero et nobis quaeretur medicina, tunc frustra aliorum  
auxilia implorabitis.

Retinet fortasse vos ac ab opere sanctissimo retrahit suspicio pecu-  
niarum. Audivi enim quosdam privatim questos fuisse, quod hae usae  
35 forent ad exhauriendam pecuniis provinciam et ad id solummodo tendi,  
ut decimae exigerentur, quae postea in usus nostros devenirent. Deus  
det illis animum meliora dicendi, qui talia loquuntur. Nos et saepe dixi-  
mus vobis et nunc clara voce testamur ac in conspectu Dei vobis omni-  
bus affirmamus sanctissimum dominum nostrum non pecunias a vobis, B 90<sup>v</sup>  
40 non argentum, non aurum quaerere, sed militem, sed exercitum, sed  
promissorum fidem. Praelati, quibus cogendarum copiarum onus iniunc-  
tum est, nullas decimas solvent, nihil aliud ab eis exigitur quam bene  
instructus exercitus. Qui vero ab hoc onere exempti sunt, cur decimas

solvere recusent, non quae in romanam curiam transferantur, sed quae  
 hic expendantur expeditione exercitus, ut puta sagittis, comptibus,  
 missilibus plumbatis, hastis, pulveribus, funibus, scorpionibus, machinis,  
 curribus falcatis, aurigis, bigis, quadrigis, trabibus ceterisque ad in-  
 structionem tanti exercitus necessariis. Nec per nos aut quaestores nostros 5  
 expendantur, sed per vos ipsos. Addimus etiam, quod, si modus iste  
 decimarum vobis vel molestus esset vel inutilis videretur, et alium  
 nobis ad instructionem exercitus sufficientem proponeretis, prompti  
 M 64<sup>v</sup> paratique erimus, ut certe nunc sumus, desiderio vestro satisfacere,  
 omnem modum, omnem viam nobis gratissimam fore, dummodo optatus 10  
 finis copiarum haberetur. Nihil summus pontifex sua, nihil romanae  
 ecclesiae gratia facit. Non sibi vel laudem quaerit vel lucrum, sed pro  
 fide, pro religione populi christiani laborat. Et imprimis huius inclitae  
 nationis, quam discrimini proximam esse cognoscit, procuratorem sese  
 constituit. Communem rem agit tamquam populi christiani pater, 15  
 magister et doctor et ut catholicae fidei caput et defensor. Nonne per  
 immortalem Deum a principio pontificatus sui in turbulentissimo  
 rerum ecclesiae statu, tempore suspiciosissimo et pleno insidiarum per-  
 sonam suam debilem et morbis afflictam summo viarum discrimini  
 hieme media commisit? Tot labores sustulit, qui etiam robustissimis 20  
 magni viderentur? Omnem statum neglexit pro communi salute, et  
 qui vitam in discrimine ponebat, opibus etiam non pepercit. Exposuit  
 certe usque in praesentem diem pro communi negotio, connumeratis,  
 quae per absentiam suam ab ecclesiae patrimonio perdidit quaeque pro  
 locorum suorum custodia praeter consuetum morem expendit, supra 25  
 CL milia aureorum. Tenuit iam tot annis et tenet cum magno stipen-  
 dio in Ungaria legatum suum. Ungaris ultra XX milia ducatorum, quibus  
 se, dum praesidia vestra parantur, sustentare possint, iam misit. Toti-  
 dem propediem ad eosdem missurus dicitur. Me vero apud vos non  
 sine magno sumptu, utinam non frustra, tot iam mensibus tenet. Misit 30  
 etiam in Galliam, in Hispaniam, in Angliam legatos suos, praelatos in-  
 B 91 signes, omnes cum maximis sumptibus, quos non de decimis aut aliis  
 christiani populi suffragiis, sed de aerario suo, quod certe satis tenue  
 est, minuendo proprias et necessarias impensas et fecit et facit. Nec  
 minus tamen omnium reddituum suorum et spiritualium et tempo- 35  
 raliu[m] decimam solvit. Hunc vos, Germaniae pontifices et praelati,  
 M 65 vos enim nunc et praesentes et absentes alloquor, hunc inquam imitari  
 ac sequi debetis.

Imitari debetis reverendissimos dominos sanctae romanae ec-  
 clesiae cardinales, qui diei et aestus pondera cum summo pontifice in 40  
 catholicae ecclesiae gubernatione sustinentes primi omnium sua sponte  
 decimas et solverunt et solvunt, cum tamen nonnulli inter eos sint,  
 quibus teste Deo et conscientia mea vix ad vitae necessaria suppetant

facultates. Proponite vobis parumper, quot periculis praestantissimus ille pater cardinalis sancti Angeli, Germaniae et Ungariae legatus, totiens personam suam exposuerit, qui quotidie inter barbaros, inter infideles, inter crucis saevissimos persecutores versatur parvis viribus, non sine  
 5 vitae discrimine. Considerate eos, qui ad Hispanias, Gallias, Britannias profecti sunt. Taceo de inutili persona mea, qui tot beneficiis a Deo et ecclesia cumulatissime honestatus, quicquid efficerem, nihilominus sum dicturus: Inutilis servus sum. Quod debebam facere, feci. Atque utinam hoc ipsum digne dicere possim. Nec tamen recuso, quamquam vires corporis  
 10 animo non respondeant, omnem pro hac re laborem, omnem sollicitudinem, omnes angustias, omnia denique vitae pericula sponte subire.

Expergiscimini igitur, ecclesiastici Germaniae principes, expergiscimini aliquando atque surgite, et qui sitis, quod vestrum officium sit, quid vos deceat, animadvertite. Erigite parumper in caelum oculos nec semper  
 15 inglorii ac desides humi defixos vultus tenete. Ideo locati estis in eminenti, ideo episcoporum nomen adepti estis, ut superintendatis ac contemplerini omnia, ut subditorum vestrorum curam geratis, ut oppressos sublevetis. Vos di estis, vos angeli, quibus fidelis populi cura commissa est. Vos estis reges vos ipsos et alios in virtute regentes.  
 20 Vestrum est regnum ecclesiae Dei. Hoc designant coronae illae, quas in capitibus fertis. Cur datum vobis a Domino pastoris nomen censetis, nisi ut gregem eius et pascatis fideliter et a lupis diligenter custodiatis? Quid est autem pastores a lupis suos greges debere custodire, nisi episcopos et sacerdotes populum christianum a barbarorum et infidelium  
 25 oppressione debere defendere? Requiretur aliquando ratio administrationis nostrae et, nisi nos recte gesserimus, clamabit adversum nos Dominus dicens: »Dispersae sunt oves meae, et factae sunt in devorationem M 65<sup>v</sup> omnium bestiarum agri, et non erat, qui requireret. Propterea, pastores, B 91<sup>v</sup> audite verbum Domini: Vivo ego, dicit Dominus, quia pro eo quod facti  
 30 sunt greges mei in rapinam, et oves meae in devorationem omnium bestiarum, eo quod non quaesiverunt pastores gregem meum, sed pascebant semetipsos. Propterea, pastores, audite verbum Domini. Haec dicit Dominus: Ecce ego ipse super pastores; requiram gregem meum de manu eorum, et cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem meum,  
 35 nec pascant amplius pastores semetipsos.« Clamabit iterum dicens: »Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis vos murum pro domo Israel, ut staretis in proelio in die Domini.« Clamabit tertio: »Vos, o sacerdotes, qui fallitis nomen meum. Sacrificium non accipiam de manibus vestris.«

40 Haec quaeso parumper consideremus, haec mentibus nostris revolvamus. Cogitemus nos ecclesiarum nostrarum non dominos esse, sed

procuratores. Ideo nobis commissa procuratio est, ut utiliter dispensemus. Non, ut servet, aurum habet ecclesia, sed ut eroget et subveniat fidelium necessitatibus. Quid aurum custodire volumus? An, ut venientes barbari a nobis arripiant? Quis ignorat, quantum auri atque argenti olim de templo Dei Assyrii sustulerunt? Enimvero longe praestabilius est sacer- 5  
dotem conflare aurum et argentum, ut barbaros a suis finitimorumque cervicibus arceat, quam exspectare, ut sacrilegus et cruentus hostis asportet. Nonne dicturus est: Domine, cur passus es tot populos mori? Et certe habebas aurum, quo eos tuereris. Cur tot mactari, tot in turpissimam servitutem venire permisisti? Certe melius fuerat, ut vasa 10  
viventium servares, quam metallorum. An ad ornatum templorum servare aurum volumus? Atque, ut Ambrosius inquit, aurum sacramenta non quaerit, nec auro placent, quae auro non emuntur. Ornatus sacrorum redemptio captivorum est, et vere illa sunt vasa pretiosa, quae redimunt animas a morte. Ille verus est thesaurus Domini, qui operatur id, quod 15  
sanguis eius operatus est. Crates, ille Thebanus, homo tempore suo opulentissimus, cum ad philosophandum Athenas proficisceretur, dumtaxat ne suum impediretur studium ingens, auri pondus abiecit. Romanae mulieres adhuc gentiles, cum aerarium publicum Carthaginensi bello exhaustum foret, omnem argentum aurumque ornatum in reipublicae 20  
subsidium contulere. Eaedem in obsidione Capitolii corruptis iugi ac longa fatigatione tormentis abscissos crines viris suis obtulere pug-  
M 66 nantibus reparatisque machinis adversariorum impetum repulerunt.

Nos praelati, nos ecclesiastici, nos Christi clerus, qui heri aut nudius tertius ignoti, pauperes ac tenui victu contenti eramus, nunc vero in 25  
summa rerum fastigia, in dignitates, in divitias, in rerum omnium abun-  
B 92 dantiam per plagas, per passionem, per effusionem sacratissimi sanguinis Domini nostri Iesu Christi erecti ac auro suffarcinati sumus, ne duo, ut ita loquar, aut tria minuta aera ex oculis nostris extrahamus, Christum abnegabimus? Quid enim est aliud Christum abnegare, quam id agere, 30  
quod agimus? Profecto, si non iuvamus Christianos, nos ipsos Christianos esse negamus. Qui vero Christianum negat, Christum abnegat. Dominus enim non ait Petro discipulum meum te esse negabis, sed me negabis. Negavit ergo ipsum, cum se discipulum eius esse negavit. Quod si vasa ecclesia-  
rum pretiosa pro captivorum quorumcumque redemptione vendi oportere 35  
omnia iura testantur, quis nisi crudelis ac vere saxeus et ferreus pro salute populi christiani, pro defensione fidei nostrae, pro Christi salvatoris nostri gloria exiguam pecuniolam solvere dubitabit? Exiguum est enim, quod unumquemque vestrum tangit, et comparatione eorum, quae frustra in mundanis rebus exponimus, contemnendum. Scimus quosdam nuper 40  
ex coëpiscopis nostris tuendarum ecclesiarum suarum gratia maximos in bello sumptus fecisse, omne amicorum praesidium advocasse, ipsos in bellis strenue interfuisse. Quod si praetermisissent, non tam eorum

fuisset fortassis laudanda patientia, quam negligentia culpanda. At nunc si non privata unius ecclesiae gratia, sed pro universali Dei ecclesia, non dicam tantum, sed pusillum aliquid fecerint, nonne ab omnibus iudicabitur, quod hucusque fecerunt, non tam tuendarum ecclesiarum suarum, 5 quam sui ulciscendi gratia fecisse? Vos vero, saeculares principes, qua voce, quo vultu, qua fronte compellerem, non video, cum in nobis ipsis, qui vos non oratione, sed exemplo movere debemus, tantam, ne quid gravius dicam, duritiem conspicerem. Nescio, fateor, quo me vertam, aut quibus vos excitem verbis. Vestrum interest considerare gladium non 10 sine causa vobis esse concessum. Dei enim ministri estis et vindices adversus eos, qui male agunt, constituti. Quod nisi in tanta rerum necessitate, in tanta Christianorum persecutione, in tot veri Dei iniuriis ac contumeliis animos vestros in barbarorum ultionem convertatis, cavete, ne vociferetur de caelo Dominus: »Dimisisti virum dignum morte de 15 manu tua, erit anima tua pro anima illius, et populus tuus pro populo eius.«

Sed ut in omnes pariter sermonem meum convertam: Abigite, quaeso, abigite a vobis tantam istam tarditatem, socordiam atque duritiem. M 66<sup>v</sup> Induite viriles ac religiosos animos. Nolite amplius diverticula quaerere. 20 Nolite novos conventus cogitare. Dimittite iam verba illa: cum ceteri facient, nos quoque faciemus; cum movebuntur ceteri, ipsi quoque movebimus. Cum caelum terrae coniungetur, tunc equites centum in B 92<sup>v</sup> Turcos mittemus. Pudet nos haec audire. Pudeat vos ita dicere. Aggredimini magna. Reddite partem ei, qui vobis dedit universum. Nolite 25 pati, ut re infecta hinc discedamus. O pestiterum rei exitum atque funestum, si ita erit. O exuvias tuas, Pie pontifex, inanes. O flebiles vigili-  
 30 conclusionem ad eum, qui me misit, revertar, omnis labor praeteritus, omnes sumptus, omnia studia evanere. Potentissima italica natio promissa statim grandia illa subsidia revocabit. Praesidia maritima, quae etiam extra Italiam summus pontifex paraverat, dissolventur. Turcis finitimae gentes, quae hac unica spe, ne se hostibus dederent, tenebantur, 35 sponte se crudelitati hostium subiicient. Extollet barbarus animos, infelices Christianorum animas acrius ac crudelius persequetur. Omnia diripiet, vastabit, incendet, maria terrasque miscebit. Nemo ei amplius resistet. Quid plura? Sequetur Christianorum perniciem. Horum omnium malorum causam vos fuisse et dicent omnes et sentient. Requiret 40 Deus Christianorum sanguinem de manibus vestris. Violatio fidei vestrae universis christianis principibus patebit, manifestabitur, explicabitur.

Veniet ad aures Dei clamor infelicitum animarum. Ecclesia debitum suum a vobis vel, si ipsa non poterit, pro illa Deus exiget. Si honorem vestrum non contemnitis, si non parvipenditis gloriam, si animarum vestrarum salutem caram habetis, haec omnino diligenter considerate. Servate fidem, quam promisistis. Solvite votum. Ferte opem ruenti 5 reipublicae christianae. Resistite impii ac nefarii hominis crudelissimo furori. Miseremini animarum indigne afflictarum. Funestas faces a Dei sanctuario repellite. Denique vobis ipsis, rebus, fortunis, filiis vestris consulite, quibus nisi provideritis, non longe post simile imminere posset exitium. 10

Sed satis superque verborum fecimus, satis dissolvimus rationes nostras, satis, quid vobis agendum sit, declaravimus. Nunc seposita auctoritate, dimissis rationibus ad gratiam, ad preces, ad supplicationes et quasi ad lacrimas nos convertimus. Imploramus misericordiam M 67 vestram. Implorat nobiscum una infelicissima Christianorum innumera- 15 bilisque caterva, quos omnes ante genua vestra provolutos fingatis. Orant omnes, obtestantur, deprecantur per vos, per fortunas vestras, per virtutem ac religionem vestram, per ea, quae vobis carissima sunt, nihil aliud nisi, ne eorum animas deseratis. Plura ne dicam, tempus prohibet. Nunc breviter concludamus. Omnis iam conventus, omnis 20 B 93 dieta supervacua est, nisi dato ante principio. Audivistis, quid gloriosissimus dominus imperator, quid illustrissimi ducis Burgundiae legatus fecerint. Obtulerunt portionem suam aperte vobis omnibus praesentibus. Idem omnes facere decet. Sic dabitur huic rei felix initium. Erumpat tandem vera et vobis immo principibus vestris digna vox. Unusquisque 25 vestrum primo clare et expresse pronuntiet, an princeps suus non verbis, sed re atque opere huic sancto negotio adesse et fidem servare velit. Secundo, quid quantumve quisque facere proponat, quod a vobis sufficienti obligatione et sub mandatorum virtute promittendum est addita conditione, si ceteri idem fecerint, tot scilicet, quot numerum 30 XLII milium armatorum implere possint, ne res in infinitum deducatur, et si omnia, quae supra dicta sunt, instructa in tempore ac parata fuerint. His pactis et certa a vobis promissione habita de ceteris omnibus rebus ad hanc expeditionem necessariis imprimisque de conditionibus superius memoratis tractare poterimus. Quod si alius conventus ad 35 ea pertractanda necessarius visus fuerit, interveniente imperiali auctoritate unanimi consilio decernemus.